

KULTURMILJØER I HOLBÆK BY

ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET

Historie

Fra 1887 kunne der gives billige lån til opførelse af arbejderboliger, og i perioden omkring århundredeskiftet blev byen udvidet mod øst langs Labæk, hvor der blev bygget 12 rækkehuse i halvanden etage. Frem til ca. 1910 blev der endvidere bygget arbejderboliger, primært dobbelthuse, i området omkring Østre Skole (tidligere Holbæk Centralskole). Opførelsen af selve skolen blev påbegyndt i 1901.

Arbejderboligerne omkransede skolen mod nord langs Seidelinsvej, og mod syd og øst langs Chr. Hansensvej, Fuglsvej og Skolegade. Området var udstykket af konsortiet Stormøllegård (Anders Larsen og Julius Mortensen), men da afgrænsningen gik fra midten af Skolegade i vest til midten af Chr. Hansensvej i øst, fremstår Fuglsvej som den mest helstøbte gade. Boligerne blev opført af henholdsvis jernstøber Frandsen og købmand Chr. Hansen, og er et vidnesbyrd fra den tid, hvor en fabriksejer havde interesse i at sørge for boliger til sine arbejdere.

(Fra Holbæk Kommuneatlas).

Arkitektur

Østre Skole er i kraft af sin størrelse og fremtrædende nationalromantiske arkitektur et naturligt samlingspunkt i kulturmiljøet. Skolen er opført som *pavillonskole* (skole bestående af fritliggende eller sammenbyggede bygningsenheder), og er ét af få eksempler herpå i dansk arkitekturhistorie.

Arbejderboligerne omkring Østre Skole er opført som dobbelthuse og rækkehuse. Deres arkitektoniske samhørighed (materialer, tæthed og skala) skaber indtrykket af et homogent boligområde, hvis komposition og stramme gadelinjer udgør et særligt intimt miljø.

På Markedspladsen mod vest er det enkeltstående, fritliggende bygninger af høj arkitektonisk og kulturhistorisk værdi, der skaber afgrænsningen mod pladsen og giver området karakter.

Østre Skole: Skolen er opført over en årrække fra 1901 og er tegnet af arkitekt A. Haunstrup. Vestfacaden, som vender ud mod Markedspladsen, består af tre sammenbyggede bygningskropper med frontkviste og store halvcirkelformede vinduespartier. I anlæggets nordside ligger en gymnastiksal samt en markant tårnbygning. Bygningerne har helvalmede, ubrudte, skiferbeklædte tage. **(Foto 1 og 2).**

Fuglsvej: De ensartede dobbelthuse skaber rammen om et intimt og helstøbt gademiljø med en høj historisk fortællerværdi. **(Foto 9).**

Chr. Hansensvej: Plejecentret Holbækhus blev i 1909 opført som alderdomshjem og fremstår med sin masse, vinduesrytme og hvidpudsede facade som et stærkt arkitektonisk element i gaden. **(Foto 5).**

Labæk: De tolv arbejderboliger fra 1884 markerer flot ankomsten til byen fra øst. **(Foto 4).**

Markedspladsen: Borgerstiftelsen er opført i 1862 og danner med sin velproportionerede facade en fin afgrænsning mod pladsen. Mod vest afgrænses pladsen af Rosen 5 og 6. Den markante rødstensbygning (nr. 5) er opført i 1916 og husede en af de tidligste danske brugsforeninger. Den er tegnet af Vilhelm Olsen (arkitekt bag bl.a. Elværket og Æglageret). Huset repræsenterer en vigtig del af den loakle forenings- og erhvervshistorie. Den hvide villa (nr. 6) er opført i 1922 i Bedre Byggeskik-tradition. Tilsammen danner husene indgang til Rosen fra Markedspladsen. **(Foto 13, 14 og 15).**

BESKRIVELSE AF KULTURMILJØ: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

TRUSLER/SÅRBARHED

Østre Skole er såvel historisk som arkitektonisk det naturlige samlingspunkt for boligerne i det omkringliggende arbejderkvarter. Skolen og boligerne danner tilsammen nogle klare gadelinjer, hvilket binder området sammen. Det er vigtigt at disse linjer holdes og at skolen får lov at bevare sin status som områdets hovedbygning.

Markedspladsen skiller sig ud fra det øvrige kulturmiljø i den forstand, at dens ydre afgrænsning dannes af fritliggende bygninger, hvorved der ikke er defineret en klar gadelinje. Mod vest afgrænses pladsen af Rosen 5 og 6. Modspillet er Østre Skoles vestfløj, hvis tre sammenbyggede enheder (pavilloner) på én gang repræsenterer pladsens fritliggende bygninger og arbejderkvarterets klart definerede gadelinjer.

Der kan således aflæses en helt særlig arkitektonisk forbindelse mellem kulturmiljøets tre delområder; skolen, arbejderkvarteret og Markedspladsen. Det arkitektoniske og byplanmæssige særpræg, der karakteriserer de tre områder, bør tages i betragtning ved fremtidig byomdannelse.

BEVARINGSTILTAG

Konkrete tiltag

Østre Skole blev i 2008 restaureret og fremstår stadig i sin oprindelige grundform trods tilføjelse af en række diskrete kviste i glas.

Generelt set fremstår kulturmiljøet autentisk i kraft af en fornuftig vedligeholdelse og bevaring af den oprindelige bebyggelsesstruktur.

Vigtige pointer

Områdets vigtigste karakteristika er:

- Skolens rolle som samlingspunkt for det omkringliggende arbejderkvarter.
- Bebyggelsesstrukturen: Sammenhængen mellem delområdernes forskellige bygningstyper og måden hvorpå der dannes gadelinjer og byrum.
- De lokalt og nationalt forankrede bygninger af høj arkitektur- og kulturhistorisk værdi.

Det vurderes, at arbejderkvarteret vil være mest følsomt over for eventuel byomdannelse i kraft af sine klare bygningsmæssige sammenhænge og historiske autenticitet, mens området omkring Markedspladsen rent arkitektonisk ikke er lige så klart defineret. Dog bør de bevaringsværdige bygninger, som er med til at definere pladsen, indgå med værdighed i fremtidige projekter.

KORT: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Kort over kulturmiljøets afgrænsning samt angivelse af, hvor fotografierne er taget.

FOTOREGISTRERING: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Foto 1:

Østre Skole er opført i nationalromantisk stil fra 1901 og fremefter. Billedet viser skolens vestfløj set fra Skolegade. Fløjen består af tre sammenbyggede bygningskroppe (pavilloner). Glaskvistene er tilføjet i 2008.

Foto 2:

Østre Skoles tårnbygning set fra Tidemandsvej. Bygningen er med til at underinddele skolegården i to rum og kan billedligt talt ses som hele kulturmiljøets lodrette omdrejningsakse.

Foto 3:

Østre Skoles nordfløj danner et klart defineret gaderum sammen med arbejderboligerne på Seidelinsvej, som i kraft af kvistplaceringer og gadelinje skaber et homogent gadebillede.

FOTOREGISTRERING: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Foto 4:

De tolv arbejderboliger på Labæk blev opført på jernstøber Frandsens grund i 1884. De simple boliger har høj kulturhistorisk værdi og markerer en ydmyg men værdig ankomst til byen fra øst.

Foto 5:

Plejecentret Holbækhus (tidl. *De Gamles Hjem*) på Chr. Hansensvej. Den markante bygning skiller sig ud i gadebilledet i kraft af sin masse og hvidpudsede facade. Huset er opført i 1909 af A. Haunstrup - arkitekten bag Østre Skole. Stilen er et eksempel på overgangen fra nationalromantik til dansk nyklassicisme.

Foto 6:

Chr. Hansensvej 11A-11F: Simple hvidpudset bygning med klar facaderytme ved siden af Plejecentret Holbækhus.

Foto 7:

Arbejderboliger/dobbelthuse på Chr. Hansensvej. Deres ensartede udtryk giver et roligt helhedsindtryk.

FOTOREGISTRERING: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Foto 8:

Huset på hjørnet af Tidemandsvej og Chr. Hansensvej vurderes i Kommuneatlas Holbæk at have en høj bevaringsværdi. De øvrige byhuse på Tidemandsvej er opført som gavlhuse.

Foto 9:

Fuglsvej set mod syd. De tætliggende arbejderboliger har et ensartet arkitektonisk udtryk og danner et intimt byrum.

Foto 10:

Dobbelthuse på Skolegades østside, som var en del af den oprindelige udstykning. Husene på vestsiden holder ikke en lige så konsekvent gadelinje.

Foto 11:

Markedspladsen blev indrettet til handel i 1852. I 2011 blev pladsen omdannet til "Danmarks farligste legeplads". Den afgrænses mod øst af skolens hovedfløj. Træerne er med til at understrege afgrænsningen.

FOTOREGISTRERING: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Foto 12:

Den fire etager høje bygning på Markedspladsen 5 (opført 1928) markerer hjørnet af pladsen.

Foto 13:

Rosen 5 husede en af de tidligste danske brugsforeninger. Huset er opført i 1916 af Holbæk Brugsforening efter tegninger af arkitekt Vilhelm Olsen, der også står bag Æglageret og Elværket. Arkitekten var meget inspireret af Bedre Byggeskik-bevægelsen, som ses som et lokalt bygningskulturelt særkende på Holbækegnen.

Foto 14:

Rosen 6 blev opført i 1922 af skorstensfejer Jespersen. Senere blev bygningen overtaget af Frk. Olesen, som drev pensionat for KFUM. Bygningen er opført i Bedre Byggeskik-tradition.

Foto 15:

I 1852 stiftedes "Foreningen til Understøttelse af ældre trængende Borgere, Borgerenker og Borgerdøttre i Holbæk". I 1863 opførte foreningen Borgerstiftelsen på Markedspladsen med det formål, at ældre borgerfolk ikke skulle falde det offentlige til byrde (Holbæk Købstads Historie bd. 4). Bygningens velproportionerede facade danner en fin afgrænsning mod Markedspladsen.

KILDEHENVISNING: ØSTRE SKOLE OG ARBEJDERKVARTERET, HOLBÆK

Miljøministeriet. Skov- og Naturstyrelsen
Kommuneatlas Holbæk
1993

Albert Thomsen
Holbæk Købstads Historie, bd. 4
1936-42

Albert Thomsen
Holbæk Købstads Historie, bd. 5
1936-42

Registreringen er foretaget d. 7. maj 2012.